

ב"ה

המדריך לְתַשְׁעָה בְּאֵב שָׁזָל בְּשַׁבַּת

(מתוך המדריך לבין המצרים)

הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור על ידי
'מוקד הלכה' ומכון 'הבינני'
בפיקוח בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בהמשך למדריכים המקיפים שיצאו בחגים האחרונים ובשנים האחרונות, אנו מוציאים ב"ה את המדריך לבין המצרים ובו הלכות ומנהגי חב"ד בצורה מקיפה ואיכותית. במדריך זה הושם דגש על הלכות קביעות שנה זו בה צום שבעה עשר בתמוז וכן תשעה באב חלים בשבת.

אכן, בדורנו זה התברכנו בריבוי ספרי הלכה ומלקטים שונים בהלכות המועדים, אך למרות זאת, ובמידה מסוימת בגלל הריבוי הנ"ל, עלה הצורך והבקשה למדריך אחד מקיף, מתומצת ומוסמך, בו יפורטו כל ההלכות הנוגעות למעשה יחד עם מנהגי חב"ד לפרטיהם, דבר דבור על אופניו, בתוספת מראי מקומות וצינונים. ואכן במדריך מקיף זה - שנערך בדקדוק רב - נעשה מאמץ מיוחד לברר וללבן כל הלכה ומנהג לאחר היוועצות בגאונים החסידיים חברי בית-דין רבני חב"ד בארה"ק וחשובי רבני אנ"ש שליט"א, למען תצא מתחת ידינו הלכה ברורה, בשפה בהירה ובדרך קצרה באופן הראוי.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמובא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיחים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו לפני כ-50 שנים כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערס במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לביורור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה (היוצא במהדורה ראשונה) הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא ע"י 'מוקד הלכה' ומכון הביניים שהוקמו על ידי ובתמיכת בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'מוקד הלכה' מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א, ומכון הביניים, מציע לציבור אנ"ש תכניות ומסלולי לימוד בהלכה והסמכה לרבנות בתחומים שונים, באופן מקצועי ושווה לכל נפש.

אנו תקוה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש שי' בלימוד ההלכות והמנהגים והעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלמה, תיכף ומיד ממש.

בברכה אשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה

'מוקד הלכה' מכון הביניים

בפיקוח ב"ד רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לבין המצרים הלכות ומנהגי חב"ד

בעידודם ובהכוונתם של

חברי בני"ד רבני חב"ד הרבנים הגאונים שליט"א:

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלזובסקי, סגן מזכיר

הרב אליהו יוחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הגהה:

הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי - מפקח ומגיה ראשי

רב קהילת חב"ד אלעד

הרב יעקב מנדלזון

רב קהילת חב"ד ערד

הרב בנימין קופרמן

רב ביהכ"נ המרכזי ברמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב חיים קיז'נר

רב קהילת חב"ד עמנואל ודיין בב"ד רבני חב"ד

מערכת:

הרב מנחם מענדל והבה

ראש כוללי 'תורה שלמה' ומו"צ בב"ד רבני חב"ד - עורך ראשי

הרב שמואל גלזובסקי

הרב אלימלך פרקש

הרב יצחק שלמה קרביצקי

לתגובות והערות:

halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

הדפסת המדריך לזכות
יהושע בן היה רייזל וזוגתו היה אלישבע בת שרה
היה רייזל בת פסיה
יהיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטערנא שרה בת דינה רבקה
שיינא בת דינה רבקה
לברכה והצלחה בכל
ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

**מותר לטעום
בערב שבת ממאכלי השבת
הבשריים רק כדי לבדוק טעמם
בלבד ולפלוט בלי לבלוע.
ונהגו להקל לתת לקטן בשר
בערב שבת אחר הצות. בשבת
שבתשעת הימים אוכלים
בשר ושותים יין כבכל שבתות
השנה, ואף יותר מכך,
בכדי להדגיש שאין
אבלות בשבת**

תשעה-באב¹

א.2

שבת חזון (תשעה באב נדחה)

"בשם הרב מבארדיטשוב נבג"מ... שבת חזון לשון מחזה,
שמראין לכאור"א המקדש דלעתיד מרחוק"

הכנות לשבת

- א. הטובל בכל ערב שבת טובל גם בערב-שבת זו וכן מותר לרחוץ ראשו, פניו, ידיו ורגליו לכבוד שבת² (וראה לעיל פ"ו סמ"ד לענין רחיצה לצורך נקיון הגוף). וכן לענין טבילה בשבת בבוקר³.
- ב. בקביעות זו, מותר לטול הציפורניים לכבוד שבת, כבכל ערב שבת⁴.
- ג. מותר לצחצח הנעליים לכבוד שבת⁵.
- ד. לכבוד שבת נוהגים ללבוש בגדי שבת מכובסים, כרגיל⁶, וכן אם נוהגים להחליף סדינים לכבוד שבת - מותר לו להחליפם גם בשבת זו, וכן אין מניעה להניח מפות מכובסות על השולחן לכבוד שבת⁷.
- ה. בערב שבת זו יש לקיים 'טועמיה' רק ממאכלי השבת שאינם בשריים, אך ממאכלי השבת הבשריים ניתן

לטעום רק כדי לבדוק טעמם בלבד ולפלוט בלי לבלוע⁸.

ו. מותר ללמוד תורה כרגיל אף לאחר הצות היום⁹.

תפילה וקריאת-התורה

- ז. "לכה דודי" שרים באופן הרגיל בכל שבת¹⁰.
- ח. בעליית שני דפרשת דברים מתחילים בפסוק "איכה אשא לבדי"¹¹, וקוראים אותו במנגינה הרגילה של קריאת-התורה ולא בניגון של 'איכה'¹².
- ט. את ההפטרה של שבת חזון קוראים בטעמים הרגילים ולא במנגינת 'איכה'¹³.
- י. בשבת זו אומרים "אב הרחמים" לפני מוסף¹⁴.
- יא. אין אומרים "צדקתך" במנחה¹⁵.

לימוד תורה בערב שבת ובשבת תשעה-באב

יב. בשנים רגילות, החל מערב תשעה באב אחר הצות מותר לעסוק בתורה רק בענייני החורבן והלכות התענית, כמו ספר איוב, מדרש איכה ודברים הרעים

1. עקב קביעות שנה זו, בה תשעה-באב חל בשבת, סידרנו תחילה את הדינים השייכים לשנה זו, כלומר בפרק ז - דיני שבת תשעה-באב - ערב התענית, פ"ח - סדר היום ותשעה-באב, פ"ט - דיני התענית, תוך דגש על דינים השייכים לשנה זו, פ"י - דין מוצאי תשעה-באב.
2. לוח כולל חב"ד. וראה לעיל פ"ו סל"ח ואילך.
3. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 271 הע' 15 כתב בשם המשפיע הרה"ח ר' חיים שאול ברוך ע"ה שלמעשה רוחצים כל הגוף במים חמים ובסבון.
4. ראה לעיל בפנים פ"ו סמ"ז.
5. משנ"ב שם.
6. ראה לעיל בפנים פ"ו סנ"ד.
7. ספר המנהגים ע' 46, ודלא כהנמנעים מליבשת בגדי שבת בשבת זו.
8. רמ"א שם ס"ג. פסקי תשובות שם אות יט. וראה נטעי גבריאל שם פמ"ד ס"ה, דאם אין לו מפה מגוהצת רשאי לנהצה לכבוד שבת.
9. עקב קביעות שנה זו, בה תשעה-באב חל בשבת, סידרנו תחילה את הדינים השייכים לשנה זו, כלומר בפרק ז - דיני שבת תשעה-באב - ערב התענית, פ"ח - סדר היום ותשעה-באב, פ"ט - דיני התענית, תוך דגש על דינים השייכים לשנה זו, פ"י - דין מוצאי תשעה-באב.
10. לוח כולל חב"ד. וראה לעיל פ"ו סל"ח ואילך.
11. אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 271 הע' 15 כתב בשם המשפיע הרה"ח ר' חיים שאול ברוך ע"ה שלמעשה רוחצים כל הגוף במים חמים ובסבון.
12. ראה לעיל בפנים פ"ו סמ"ז.
13. משנ"ב שם.
14. ראה לעיל בפנים פ"ו סנ"ד.
15. ספר המנהגים ע' 46, ודלא כהנמנעים מליבשת בגדי שבת בשבת זו.
16. רמ"א שם ס"ג. פסקי תשובות שם אות יט. וראה נטעי גבריאל שם פמ"ד ס"ה, דאם אין לו מפה מגוהצת רשאי לנהצה לכבוד שבת.

8. ראה לעיל בפנים פ"ו סע"ד.

9. ראה להלן בפנים ס"ג.

10. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ דברים תשל"ט (שיחות קודש תשל"ט ח"ג ע' 456).

11. דברים א, יב.

12. כך נהגו בליובאוויטש ובבית חיינו - ראה התקשרות גל' תתקלט ע' 16 הע' 8. וש"נ. אסיף מנהגים והנהגות - קריאת התורה (נדפס בסוף תיקון קוראים חב"ד, 'חזק' תש"פ), סקס"ג.

13. כן נהג כ"ק אדמו"ר וכן מנהג אנ"ש (וכלל החסידים - ראה נטעי גבריאל, הל' בין-המצרים, פכ"ה הע' טו), דלא כמנהג העולם המובא במג"א ס' רפב סקי"ד.

14. באל"י רבה ס' תקנד סקי"ח כתב שיש לומר אב הרחמים בשבת זו. והסכים עמו הפמ"ג ס' תקנט משב"ז סק"א. וכן פסק במשנה ברורה ס' תקנב סק"ל. וכ"ה בלוח כולל חב"ד.

15. רמ"א ס' תקנב ס"ב. לוח כולל חב"ד.

**ביום השבת עצמו,
ט' באב וערב התענית - עד
חצות היום מותר ללמוד כרגיל,
אך לאחר חצות - נכון שלא
ללמוד אלא בדברים המותרים
ללמוד בתשעה-באב. יש
להשתדל לכתחילה לסיים את
השיעורים היומיים הקבועים
ושנים מקרא ואחד תרגום לפני
חצות היום, אמנם מי שלא סיים
לפני חצות - יכול לסיימם,
בדיעבד, עד השקיעה**

- ו"מהיות טוב" כו' - נכון לעסוק בהם בדברים המותרים בתשעה-באב, באם הם מתקיימים לאחר חצות היום²².
- יז. הנוהגים להתוועד בכל שבת, ממשיכים במנהגם גם בשבת זו²³.
- יח. גם מי שלא נהגו להתוועד כל שבת ממש, אך התוועדו בשבתות שלפני זה - יתוועדו גם בשבת זו²⁴.
- יט. גם בשבת זו עורכים סיום מסכת כרגיל²⁵. ויש לקשר את הסיום עם סעודת-שבת והתוועדות²⁶.
- כ. למרות שנוהגים ללמוד תורה אחר חצות רק בדברים המותרים בתשעה-באב, המנהג הוא שהאבלים אומרים את המשניות בסיום התפילה כרגיל²⁷.
- כא. יש שכתבו להקל בשבת זו אחר חצות, בניגוד לערב הצום בשאר השנים - ללמוד את עניני החורבן גם

שבספר ירמיהו וכיו"ב¹⁶. אך בשנה זו, שערכ הצום הוא בשבת, ומאידך הוא כבר תשעה-באב - נחלקו הפוסקים האם קיימים הגבלות אלו וממתי הן חלות¹⁷, ובהתאם לזה הם הדינים דלהלן.

יג. ביום ששי, ח' באב, מותר לכל הדעות ללמוד תורה כרגיל, גם לאחר חצות היום¹⁸.

יד. ביום השבת עצמו, ט' באב וערב התענית - עד חצות היום מותר ללמוד כרגיל, אך לאחר חצות - נכון שלא ללמוד אלא בדברים המותרים ללמוד בתשעה-באב¹⁹.

טו. לאור זאת, יש להשתדל לכתחילה לסיים את השיעורים היומיים הקבועים ושנים מקרא ואחד תרגום לפני חצות היום, אמנם מי שלא סיים לפני חצות - יכול לסיימם, בדיעבד, עד השקיעה²⁰.

טז. גם בשבת זו עורכים שיעורים קבועים ברבים²¹,

גם תורת מנחם חמ"ד ע' 172.

22. שיחת ש"פ דברים תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 3-352), שכיון שהתוועדו בכל שבת, אזי כדי שלא תהיה אבלות בפרהסיא מתוועדים גם בשבת זו, אלא שמצד "מהיות טוב" כו' עוסקים בדברים המותרים בתשעה-באב.

23. והוא מטעם שלא יהא חשש אבלות בפרהסיא.

24. שיחת ש"פ דברים תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 330).

25. בש"פ דברים ת"ב נדחה תשכ"ה (תורת מנחם חמ"ד ע' 172), התוועד כ"ק אדמו"ר כמנהגו באותה שנה להתוועד בכל שבת ודיבר אודות רש"י על הפסוק "אלה הדברים". באמצע השיחה הפסיק כ"ק אדמו"ר ואמר, שע"פ מנהג כ"ק אדמו"ר הזקן ללבוש בגדי שבת גם בת"ב שחל בשבת, מכיון שבשבת אין אבלות בפרהסיא, מובן שכך גם יש לנהוג בנוגע ללימוד תורה קבוע ברבים, שאין לבטלו.

26. ובהמשך אמר כ"ק אדמו"ר, שבכל זאת יש דעות באחרונים שיש לעשות מעין פשרה וללמוד ע"פ דברים אחרים, אבל בכל אופן אין זה נוגע לאמירת השיחה, מכיון שנאמרה על הפסוק "אלה הדברים", שהם דברי תוכחות, שאת זה מותר ללמוד גם בתשעה-באב.

27. ראה ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 708, ללא הגבלה לעשות הסיום קודם חצות (אף אם אין מדובר במסכת מועד קטן, אותה ניתן לסיים לכתחילה גם בתשעה-באב עצמו). אך עם זאת מהיות טוב נכון לעשות הסיום קודם חצות. ולהעיר מהלשון בספר השיחות שם ע' 733.

28. ראה שם ע' 733.

29. לא' הרבנים שפסק כן כתב כ"ק אדמו"ר: "ת"ח על ההוראה לסיים גם בשבת קודש זה 'טוהרה' ויגדיל תורה ויאדיר". מאידך מובא שבשנת תשמ"ח, בקביעות כזו, אמר כ"ק אדמו"ר עצמו משניות מסכת מועד קטן, ומיזמן הרב יהודה לייב גרונר ע"ה, שהיה זה לפי מענה שקיבל אז מהרבנים.

16. רמ"א סי' תקנ"ג ס"ב. וראה גם להלן בפנים פ"ט סל"ח ואילך.

17. ראה רמ"א סי' תקנ"ג ומג"א שם סק"ז. ודעתם להחמיר בזה. ובלקוטי שיחות ח"ט ע' 43 הע' 53, ש"כן הוא המנהג בכמה מקומות". אבל מצייני החולקים בזה - ראה ט"ז שם סק"ב. ברכ"י שם. וראה גם שו"ת חתם סופר או"ח ח"א סי' קנו. ועוד. וע"ע להלן בהערות הבאות.

18. ראה א"א מבוטשאטש סי' תקנ"ג.

19. ראה לוח כולל חב"ד - לגבי לימוד בדברים המותרים ביום השבת כולו, וזאת כנראה ע"פ המובא לעיל הע' 295, וכפי הבנת המג"א בדעת הרמ"א, דלא כהדגול מרובה שם, שגם לדעת הרמ"א אין לומדים רק מחצות.

20. וכיון שגם בלקוטי שיחות שם נוטה יותר לשיטת המתירים לימוד התורה כרגיל בשבת זו, והתנהגה ללמוד דברים המותרים בתשעה-באב בגדר "מהיות טוב" (ראה להלן משיחת ש"פ דברים תשמ"א), לכן די להחמיר בזה מחצות היום ואילך. וכן נתפשטה ההוראה לאחרונה בקרב רבני אנ"ש.

21. כך מורים רבני אנ"ש (בהתאם להוראה במורה שיעור לרמב"ם לשאול לרב מורה-הוראה), מהסיבה שאי הלימוד בשבת לאחר חצות מותר הוא מדינא ואף האיסור בו ממנהגא עומד בספק, כנ"ל בהערות הקודמות.

22. לענין שמו"ת - ראה מג"א שם. כך החיים שם סק"ח ובכ"מ.

23. שכן "מנהגנו לזוהר מכל עניני חשש אבלות בפרהסיא בשבת" (לקוטי שיחות שם). וראה

לעשות כן - יכול לסמוך להקל ולקחתם בשבת עצמה.³⁸

כט. אסור להכין את הקינות והנעליים וכו' בשבת, משום "מכין משבת לחול"³⁹, לכך טוב מה שנהגו בהרבה מקומות לאחר את תפילת ערבית משך זמן אחר צאת השבת, כדי שיספיקו להכין את הדרוש ואז לבוא לבית-הכנסת.⁴⁰

סעודות השבת וסעודה מפסקת

ל. בתשעה-באב שחל בשבת יש להוסיף באכילת בשר ושתיית יין יותר משאר שבתות השנה, כדי לשלול את האפשרות שממעטים באכילה ושתייה בגלל התענית.⁴¹

לא. נכון להקדים שעת תפלת מנחה של שבת, כדי שיוכל לאכול סעודה המפסקת.

לב. בסעודה שלישיית דשבת זו, שהיא סעודה המפסקת לא קיימות ההגבלות שישנם בסעודה המפסקת שבשנה גלילה,⁴² אלא אוכל בשר ושונה יין ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו⁴³, ומכל מקום ישב בדאבון נפש ולא ישב בסעודת חברים⁴⁴, ומותר לאכול עד השקיעה, וכן ניתן לברך בזימון.⁴⁵

לג. יש להיזהר ולהזהיר שאיסור הרחיצה מתחיל אף הוא בשקיעת-החמה, ושלא ירחצו בני-הבית ידיהם לאחר מכן.

	ירושלים	תל אביב	חיפה	באר שבע
שקיעת החמה	19.32	19.34	19.34	19.32
צאת השבת	20.11	20.13	20.14	20.11

ח.

צום תשעה-באב (נדחה)

מנהגי אבלות

א. מאחר שבתשעה-באב אסור לעשות מלאכה שיש בה שיהיו קצת עד חצות היום⁴⁶, לכן אין מדיחים את הכלים בצאת-השבת אלא רק שורים אותם במים.⁴⁷

ב. מנהג חליצת הנעליים והחלפתם בנעליים שאינן של עור והישיבה על הארץ מתחיל רק בצאת השבת.⁴⁸

בעיון ופלפול²⁸, וכן להקל בלימוד חסידות כרגיל, עכ"פ למיגרס²⁹.

כב. אודות אמירת פרקי אבות בשבת זו - לא רצה כ"ק אדמו"ר להכריע בזה, אך בפועל נהוג שלא לאומרם, עכ"פ ברבים³⁰, וגם האומרים אותם בשבת זו, חוזרים על פרק זה (פ"ג) בשבת הבאה³¹.

אבלות בדברים שבצנעא

כג. בשבת זו, ערב התענית, אין נוהגים באבלות בפרהסיא, אך נוהגים באבלות בדברים שבצנעא³²:

כד. לענין לימוד התורה אם נחשב לדברים שבצנעא - ראה לעיל סי"ב ואילך.

כה. תשהמ"ט אסור בשבת זו מלבד בליל טבילה³³, או ליצא לדרך ובא מן הדרך³⁴, וכן מקילים בזה אם יצרו תוקפו וחושש למכשול³⁵.

כו. שאר קרבה אינה אסורה, מלבד חו"נ ושינה במטה אחת³⁶.

כז. אין לטייל בשבת זו מחצות היום³⁷.

הכנה משבת לחול

כח. נחלקו הדעות אם ניתן לקחת בשבת זו כדורים להקל על הצום מצד רפואה בשבת ומצד הכנה, ולכן לכתחילה נכון לערבם במשקה לפני השבת ואז יוכל לשתות את המשקה בשבת עצמה. אך מי שלא שפיק

28. ראה שו"ת חתם סופר חיו"ד סי' שמו. וראה עוד נטעי גבריאל בין המצרים פ"ב הע' י.
29. ראה בהתקשרות לגבי כל השנים, שהנטייה להקל ללמוד חסידות בעיקר בענינא דיומא, אולם בשבת זו נראה שיש מקום להקל יותר, באשר יש הסוברים שבכלל אין הגבלה על יום-משמעי, ורק מעיר (לאחר שהביא המצודים להקל) ש"אולי יש לדייק גם מל' אדה"ז בסידורו [שאומרים פרקי אבות] 'כל שבתות הקיץ'. אכן, באותה שנה בה יצא ליקוט זה, בשנת תשל"ח, אז תשעה-באב חל בשבת, ובפועל לא אמר כ"ק אדמו"ר פרקי אבות בציבור (התקשרות שם).

30. ברמ"א שם כתב שנוהגים שלא לאומרם. וראה בלקוטי שיחות שם שלמרות שהביא ש"כנ הוא המנהג בכמה מקומות" נטה להכריע שצריך לומר, אך לא פוסק כך באופן חד-משמעי, ורק מעיר (לאחר שהביא המצודים להקל) ש"אולי יש לדייק גם מל' אדה"ז בסידורו [שאומרים פרקי אבות] 'כל שבתות הקיץ'. אכן, באותה שנה בה יצא ליקוט זה, בשנת תשל"ח, אז תשעה-באב חל בשבת, ובפועל לא אמר כ"ק אדמו"ר פרקי אבות בציבור (התקשרות שם).

אמנם בישיחת ש"פ דברים תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 330) הודיע שלא יאמר פרקי אבות ברבים כדי שלא להכריע בזה, וכל אחד יכריע לעצמו (ובפועל למד משנה שיש בה פסוק מאיכה ואמר שזהו לכו"ע). ובשנת תשמ"ה (תורת מנחם תשמ"ה ח"ה ע' 2695) כתב שנתפשט המנהג שלא לאומרם. וראה גם תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 160. שיחות קודש תשמ"א ח"א ע' 223.

ובלקוטי שיחות חל"ד ע' 60 בשוה"ג להע' 16 כתב בפשטות: "וכן הוא בשנה זו (דהדפסת השיחה - תשמ"ח) [שלומדים בש"פ עקב פ"ד מפרקי אבות], לפי פסק הרמ"א (או"ח סי' תקנ"ג) והמג"א (שם סק"ז) שאין אומרים פרקי אבות בשבת שחל בו תשעה-באב". וזאת לאחר שמוכיח שם טוב הדיוק הנ"ל מסידור אדה"ז.

31. שיחת ש"פ ואתחנן, ערב תשעה-באב תשמ"א (שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 420).
32. רמ"א סי' תקנ"ד סי"ט.

33. כדעת השלי"ה שהובא ברמ"א שם סק"כ. משנ"ב שם סק"מ. ואף שיש שהחמירו גם בזה - דעת רוב הפוסקים להקל בזה, ראה ערוך השולחן שם סק"ז. פמ"ג א"א שם. קיצור שולחן ערוך סי' קכה סי"ב. וראה גם שו"ת כתב סופר ח"א סי' קא. שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ע אות ת. וע"ע פסקי תשובות סי' תקנ"ד הע' 19 ובהמצויין שם.

34. ראה נטעי גבריאל, הל' בין המצרים, פ"ג סי' ס"ה.
35. כף החיים סי' תקנ"ד סקפ"ט.

36. לענין הרחקות בשבת זו - משמעות שיטת אדה"ע (עכ"פ מעיקרא דינא) שאף בתשעה-באב לא אסור אלא חו"נ וכו' (ראה להלן פ"ט סל"ו ובהערות שם), ולכל היותר יש להחמיר בנגיעה בלבד (לפי דברי המג"א בסי' תקנ"ד סק"ט), שהם בגדר דבר שבצנעא. וראה עוד סוגה בשושנים פל"ט, באר אליהו אות ו. שו"ת מגדנות אליהו ח"ד סי' נג. אבל ראה כף החיים סי' תקנ"ד סקפ"ה.

ולמעשה, בשבת אין להחמיר אלא בתשהמ"ט ושינה במטה אחת בלבד, שהרי אף איסור תשהמ"ט עצמו שנוי במחלוקת, כאמור, והבו דלא להוסיף עלה, וכמש"כ במקור חיים סי' תקנ"ד סק"ט. ואכמ"ל.

37. ראה רמ"א סי' תקנ"ג.

ומ"מ מותר להוציא הילדים לצורך העסקתם והרגעתם, שא"ז נחשב טיול להנאת עצמו אלא לצורך.

38. ראה בזה לוח יומי הלכה למעשה שם ע' 4 ובהע' 34, ודלא כנטעי גבריאל שם פנ"א סכ"ד.

39. ובאן נוסף גם האיסור שלא לנהוג באבלות בשבת - ראה נטעי גבריאל בין המצרים פ"ג סי"ט.

40. כך המנהג הנפוץ, וכך המנהג בבית-חינו. וראה גם נטעי גבריאל שם פ"ד סי' ו.ש"נ.

41. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ דברים תנש"א (ספר השיחות תנש"א ע' 723).

42. ראה שו"ע סי' תקנ"ב סי"ז ואילך.

43. ראה רמ"א סי' תקנ"ב סי"י ובמשנ"ב שם סק"ד.

44. לוח כולל חב"ד בשם המג"א שם.

אך בספר הלכות ומנהגי חב"ד ע' 276 הביא מהאחרונים שנחלקו על זה במידה ורגיל לסעוד עם רעיו ומיודעיו, דאם נמנע מכן הפעם הווה אבילות בפרהסיא, אם כי אינו שייך למעשה לדין, שדרך כלל איננו עורכים סעודה ברבים בסעודה שלישיית. ולהעיר גם מהוראת כ"ק אדמו"ר לגבי התועודות בשבת זו - ראה לעיל בפנים פ"ז סי"ז ואילך.

45. לוח כולל חב"ד.

46. ראה רמ"א סי' תקנ"ד סכ"ב. וראה בהרחבה להלן בפנים פ"ט סנ"ד ואילך.

47. אא"כ הדבר יגרום לעיפוש וסירחון, ואז יש להדיחם אף קודם חצות (כרגיל, שהרי אין זו רחיצה של תענוג, ודלא כמ"ש בנטעי גבריאל פמ"ט סי"ה להצריך כפפות).

48. ראה רמ"א סי' תקנ"ג סי"ב ומשנ"ב שם סק"ו.

- ג. המנהג הוא שאין מחליפים את בגדי השבת במוצאי השבת עד לאחר הקינות, רק מחליפים את הנעליים⁴⁹.
- ד. כמו כן אין הופכים הספסלים בבית-הכנסת ואין מסירים את הפרוכת⁵⁰ עד לאחר צאת השבת⁵¹.

הבדלה

ה. אין עושים הבדלה על הכוס במוצאי-שבת אלא בסיום הצום (וכפי שיתבאר להלן פ"י ס"ג ואילך), רק אומרים "אתה חוננתנו" בתפילת ערבית ומותרים בעשיית מלאכה⁵².

ו. אם שכח ולא אמר "אתה חוננתנו", אף שאינו חוזר ומתפלל - צריך לומר "ברוך המבדיל בין קודש לחול"⁵³, וכן יש להזהיר את הנשים שאינן מתפללות ערבית שיאמרו מיד במוצאי-שבת "ברוך המבדיל בין קודש לחול", בכדי שיוכלו לעשות מלאכה⁵⁴.

ז. עם זאת, ברכת "מאורי האש" שייכת למוצאי-שבת דוקא⁵⁵, ויש לאומרה על הנר כבכל מוצאי-שבת⁵⁶.

ח. המנהג הוא לאומרה אחר תפילת ערבית, קודם קריאת מגילת איכה ואמירת הקינות⁵⁷. אך אם נמצא בביתו - יברך בבית טרם הליכתו לבית-הכנסת (ויאמר לפני כן "ברוך המבדיל בין קודש לחול"), להוציא את בני ביתו⁵⁸. בדיעבד, יכול לאומרה כל הלילה [אך לא למחרת ביום]⁵⁹.

ט. אולם ברכת הבשמים, אף שגם היא שייכת למוצאי-שבת דוקא⁶⁰, מ"מ אין מברכים על הבשמים במוצאי-שבת זו [אך במהלך התענית בכלל מותר להריח הבשמים - להשלים למאה ברכות שנחסרים ביום זה]⁶¹.

י. חולה שאינו מתענה - צריך להבדיל לפני אכילתו⁶² (ואינו צריך להבדיל דוקא במוצאי-שבת, אלא לפני שיאכל)⁶³, ורצוי להבדיל על 'חמר מדינה' (בירה לבנה, תה או קפה וכיו"ב) ולא על יין⁶⁴, ואם הבדיל על יין -

לא ישתה מהיין אלא יתן לקטן שהגיע לחינוך אך לא הגיע לכלל הבנה באבלות החורבן (מגיל שש עד גיל תשע) לשתות⁶⁵, ואם אין קטן - יכול לשתות בעצמו (עד רביעית)⁶⁶.

יא. **אשה שאינה מתענה**, אינה צריכה להבדיל בעצמה⁶⁶. ובמוצאי הצום תשמע את ההבדלה יחד עם כל בני הבית.

יב. **ילדים קטנים** האוכלים בצום - אין מבדילים להם במיוחד⁶⁹, ויכולים לאכול גם ללא הבדלה⁷⁰, ובמוצאי הצום ישמעו את ההבדלה יחד עם כל בני הבית.

ליל תשעה-באב

יג. בשנה זו, שתשעה-באב חל בשבת, הגם שאיסור אכילה ושתייה ורחיצה מתחילים בשקיעת-החמה, איסור נעילת הסנדל והשיבה על הארץ מתחילים רק בצאת-השבת⁷¹, שאז מחליפים את הנעליים לנעליים שאינם של עור ויושבים על כסא נמוך⁷².

יד. מאחרים את תפילת ערבית, כדי לאפשר לציבור להחליף את הנעליים בביתו ולהביא את הקינות.

טו. אין מחליפים את בגדי השבת (מלבד הנעליים, כנ"ל) עד לאחר הקינות⁷³.

טז. במוצאי-שבת קודם תפילת ערבית נוהגים להסיר את הפרוכת מארון-הקודש⁷⁴. כמו-כן נוהגים להסיר הכיסויים מעל בימת הקריאה, עמוד השליח-ציבור ומקום הרב⁷⁵.

יז. ממעטים בתאורת בית-הכנסת, מלבד מה שנדרש לתפילה ולקריאת מגילת איכה והקינות⁷⁶.

יח. נוהגים לשבת על הארץ בהפסק משהו⁷⁷, כמו כן ניתן לשבת על כסא נמוך (ראה להלן פ"ט סמ"ט ואילך)⁷⁸.

תפלת ערבית

יט. לאחר תפילת שמונה-עשרה של ערבית אומר הש"ץ קדיש תתקבל, ולאחר מכן יושבים על הארץ וקוראים את מגילת איכה וכן הקינות השייכות לליל תשעה-באב, לאחר מכן אומרים "ואתה קדוש", קדיש שלם

49. כך נהג כ"ק אדמו"ר. וכן נפוץ בין אנשי. וראה נטעי גבריאל שם הע' טו.

50. ראה להלן בפנים ס"ז.

51. נטעי גבריאל שם פצ"ג ס"ט.

52. רמ"א סי' תקנט ס"א.

53. ראה שו"ע אדה"ז סי' רצד ס"ג-ד.

54. לפי שו"ע אדה"ז סי' רצט ס"ח.

55. ראה שו"ע אדה"ז סי' רחצ ס"א.

56. שו"ע סי' תקנו ס"א.

57. ט"ז שם סק"א.

58. ראה שמירת שבת כהלכתה פס"ב ס"מ ובהע' צח. פסקי תשובות סי' תקנו אות א ובהע' 6.

59. שו"ע אדה"ז סי' רצט ס"ט. ט"ז סי' תקנו שם.

60. שו"ע אדה"ז סי' רצז ס"א. סי' רצט ס"ט.

61. מג"א סי' תקנו סק"א, ודלא כהחולקים בזה. ועוד.

62. נוסח ההבדלה: אינו אומר את פסוקי "הנה א-ל ישועת" וגו', לפי שהם פסוקי שמחה (ראה שו"ת דברי מלכיאל ח"י ט' ס' אולם יש שכתבו לומר נוסח ההבדלה הרגיל, מאחר שהוא חלק מסדר היום, ואכ"מ), ואינו מברך על הבשמים, ואת ברכת "מאורי האש" אומר רק אם מבדיל במוצאי-שבת ועדיין לא בירך קודם לכן (כפי שנתבאר בפנים ס"ח).

63. כן מובא בשערי תשובה סי' תקנו סק"א בשם הכנסת הגדולה בשו"ת בעי חיי ח"ב סי' עא. וכן יש ללמוד מדברי הדגול מרבבה סי' תקנט ס"ט, דבעל ברית בת"ב נדחה יבדיל על הכוס קודם שיאכל. וכן דעת רבים מהאחרונים - ראה בהרחבה בירור הלכה סי' תקנו. וש"נ. ברם, יש הסוברים שהמנהג שאוכל ללא הבדלה - כך כתב בשו"ת דברי יהושע ח"ב סי' עה אות ב: "מעולם לא ראיתי ולא שמעתי בפולין שחולה יבדיל על הכוס קודם אכילה, אפי' אנשים. ונראה דסמכו על שיטת הרמב"ן שהביא הטור בסי' תקנ"ו דאין הבדלה בת"ב כלל". ע"ש. וראה גם שו"ת צפנת פענח ח"ב סי' לב. שו"ת שרגא המאיר ח"א סי' נט. ח"ב סו"ס נא. ח"ג סי' קית. שו"ת להורות נתן ח"ב סי' לו. בירור הלכה שם בשום שארית שמחה. ועוד. ומ"מ ההוראה למעשה וההנהגה בפועל היא כאמור בפנים.

64. כה"ש שם סק"ט. שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' ל. שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עז. ועוד.

65. כפי המנהג בשבת חזון. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תרכא ס"ד. ועוד.

66. שמירת שבת כהלכתה פס"ב סמ"ו. לוח כולל חב"ד.

67. כי לכתחילה מוטב להבדיל על היין מאשר על חמר מדינה, וכן מצינו להפוסקים שהקילו בזה בת"ב עצמו - ראה בהרחבה בהמצויין בבירור הלכה שם. ואכ"מ.

68. ראה פסקי תשובות סי' תקנו אות ד ובהע' 42. וכן פוסקים רבים מרבני חב"ד.

69. ולדעת הפוסקים שהאשה צריכה לעשות הבדלה לפני אכילתה, הבעל יכול לעשות הבדלה עבורה ויתן לקטן שהגיע לחינוך שיצא בהבדלה זו לשתות מן היין, וגם הבעל יוצא י"ח בהבדלה זו ואינו צריך להבדיל שוב במוצאי הצום - ראה שו"ת ציץ אליעזר ח"ד סי' מד. שמירת שבת כהלכתה פס"ב סמ"ח.

70. ראה פסקי תשובות שם שהביא מחלוקת הפוסקים בזה, ושהמנהג בפועל שאינו מבדיל. לפי שו"ע אדה"ז סו"ס רסט.

71. ראה לעיל בפנים ס"ב.

72. ראה לעיל בפנים ס"ג.

73. כדלעיל בפנים ס"ג.

74. רמ"א סי' תקנט ס"ב.

75. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278. וראה גם נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"א, פ"ד ס"ה ובהע' 1.

76. אבל ראה לוח יומי הלכה למעשה הע' 110, שלא נהגו בפועל להסיר את הפרוכת מעל בימת-הקריאה.

77. שו"ע סי' תקנט סוס"ג.

78. לוח כולל חב"ד.

79. משנ"ב שם.

**ברכת הבשמים,
אף שגם היא שייכת
למוצאי-שבת דוקא, מ"מ
אין מברכים על הבשמים
במוצאי-שבת זו, אך
במהלך התענית בכלל
מותר להריה הבשמים -
להשלים למאה ברכות
שנחסרים ביום זה**

תענית⁸⁷, או מפרק ג' ממסכת ממועד-קטן, העוסק בענייני אבילות, ואומר קדיש דרבנן⁸⁸.

כזו. אינו אומר את משנת "רבי חנניא בן עקשיא" וכו'⁸⁹, אך אומר את השורה הראשונה מפרק ב' בתניא: "ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש"⁹⁰.

שינה

כח. בקריאת-שמע שעל-המטה אין אומרים תחנון⁹¹.

כט. אין נוהגים לישון על הארץ או לשים אבן תחת הראש⁹².

השכמת הבוקר

ל. בבוקר בקומו משנתו נוטל ידיים עד קשרי אצבעותיו (מקום חיבור האצבעות לכף היד), "ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר רוח רעה מעל הידיים"⁹³.

לא. לאחר שמנגב את ידיו במגבת, יכול להעביר את המגבת הלחה או את ידיו הלחות (אך לא בעודן רטובות) על העיניים, כדי להעביר מהם חבלי שינה.

ללא תקבל ו"עלינו לשבח", משניות (המותרות לאומרים בתשעה-באב, כדלקמן סכ"ו) וקדיש דרבנן⁷⁹.

כ. קריאת מגילת איכה נעשית ע"י השליח-ציבור שקוראה בקול ובטעמים כשהוא יושב על הארץ והקהל קוראה יחד עמו בלחש⁸⁰.

כא. באמירת מגילת איכה יפסיק בין כל פסוק מעט, ובין כל פרק לחבירו מעט יותר, ואת הפסוק האחרון שבכל פרק אומר בקול רם⁸¹.

כב. כשמגיע השליח-ציבור לפסוק שלפני האחרון, "השיבנו", אומרים אותו והקהל בקול רם ואחר כך מסיים השליח-ציבור את הקריאה, וחוזרים הקהל ואומרים "השיבנו" וכן השליח-ציבור⁸².

כג. גם המתפלל ביחיד קורא את מגילת איכה והקנינות⁸³.

כד. אבל או יארציט < אבל בתוך שבעה יכול לצאת לבית-הכנסת לתפילות בליל תשעה-באב ובשחרית עד אחר הקנינות, ויכול גם לעלות לתורה בשחרית, אבל למנחה אינו יוצא לבית-הכנסת⁸⁴.

כה. האבל מדליק חמשה נרות על עמוד התפילה, כבכל השנה⁸⁵, אבל אינו משמש כשליח ציבור⁸⁶.

כו. בתפילת ערבית ושחרית בתשעה-באב, בסוף התפילה לומד האבל משניות ממסכת תענית העוסקים בענייני

87. וראה בהלכות ומנהגי חב"ד שכנראה הכוונה למשניות ממסכת זו העוסקות בענייני התעניות, מפ"א מ"ד עד ספ"ג.

88. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"א ע' שו.

89. כך פסקו הרבנים לכ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח (עדות המזכיר הרב יהודה לייב גרונו ע"ה ביומנו).

90. שהרי לימוד חסידות מותר בתשעה-באב, וכדלהלן בפנים פ"ט סמ"ד.

91. שהרי הוא יום שאין אומרים בו תחנון - ראה שו"ע סי' תקנט ס"ד. סידור אדה"ז קודם למנצח יענך.

92. ספר המנהגים ע' 46.

93. כמבואר להלן בפנים פ"ט סכ"ב. וש"נ.

79. שו"ע סי' תקנט ס"ב.

80. משנ"ב שם סקט"ו. סידור יעב"ץ. וראה גם שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' קנח.

81. משנ"ב שם סק"ב.

82. רמ"א שם ס"א.

83. משנ"ב שם סק"ה.

84. שו"ע סי' תקנט ס"ו. כף החיים שם סקנ"ו. וראה גם מדרין להלכות שמחות (להרב לוי יצחק גרליק שי', מהדורת תשע"ח) פמ"ב ס"ח אות ב.

אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר בתפילות דתשעה-באב (נדחה) תשמ"ח, שנת האבילות אחרי הרבנית חיה מושקא ע"ה - ראה המובא בתשורה רפפורט, י"א טבת תשע"ט, ע' 175.

85. ראה נטעי גבריאלי, הל' בין המצרים ח"א, פנ"ד ס"ח.

86. כף החיים סי' תקנר סק"ג.

**מוציאים ספר-תורה
וקוראים בו פרשת
"כי תוליד בנים"
(ואתחנן ד, כה-מ)
וקוראים בו לשלשה עולים,
והשלישי הוא המפטיר,
ומפטירים "אסוף אסיפם"
(ירמיהו ה, יג-ט, כג)**

- נוהגים כן גם בתשעה-באב¹⁰⁰, ונכון ללמוד פרק העוסק בענייני דיומא¹⁰¹.

לח. אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין¹⁰².

לט. אין אוחזים הציצית בשעת אמירת "ברוך שאמר" ובקריאת-שמע¹⁰³.

מ. אבל בתוך שבעה יוצא לבית-הכנסת לתפלת שחרית עד אחר הקינות, ויכול גם לעלות לתורה¹⁰⁴.

מא. אין אומרים תחנון¹⁰⁵.

מב. שליח-הציבור אומר "עננו" בברכה בפני עצמה בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו"¹⁰⁶.

מג. שליח-ציבור ששכח לומר "עננו":

אם לא סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" במקום שנזכר ויחזור לומר "רפאנו",

ואם כבר סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" ב"שומע תפלה" לפני "כי אתה שומע" ויחתום "ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפלה",

ואם סיים ברכת "שומע תפלה" - אומרה ברכה בפני עצמה לאחר "שים שלום", קודם "יהיו לרצון"¹⁰⁷.

ואם שכח ולא אמר "עננו" כלל - אינו חוזר¹⁰⁸.

אכן, אם יש בעין לכלוך ממשי - ניתן להעבירו עם מים כדרכו בחול⁹⁴.

לב. אין שוטפים את הפה בתענית⁹⁵.

לג. אין טובלים במקוה⁹⁶.

לד. אין מברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי' עד למחרת⁹⁷.

לה. אין מברכים על הטלית-קטן בבוקר, ולכן יש להישאר עם הטלית-קטן שישנו בו בלילה, או עכ"פ ללבושו כשאין הידיים נקיות, כדי שלא להתחייב בברכה⁹⁸.

לו. חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וכיון שבתענית חסרות הרבה ברכות, יש למצוא דרכים להשלים את המאה ברכות, ולכן טוב להריח בשמים שמברכים עליהם, ויכול לשוב ולברך עליהם לאחר כל פעם שהסיח דעתו מהם. בנוסף לכך יכול לכוון ולשמוע את ברכות העולים לתורה וברכות ההפטרה וחזרת הש"ץ ויענה אמן⁹⁹.

תפלת שחרית

לו. הנוהגים ללמוד פרק תניא בכל יום לפני התפלה

100. לפי המובא להלן בפנים פ"ט סמ"ד אשר לימוד חסידות מותר בתשעה-באב - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 281 הע' 78.

101. שם. ושם ציין לדוגמא לאגרת התשובה פ"ז, ויש להוסיף גם פ"ב מאגרת התשובה, המדבר בענין תענית.

את שיעור התניא היומי אומרים סמוך לתפילת מנחה, כדלהלן בפנים ס"ס.

102. שו"ע סי' תקנה ס"א.

103. ראה פסקי תשובות סי' תקנה סק"ג. נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"א, פנ"ח סכ"ה.

104. ראה לעיל בפנים סכ"ד.

105. שו"ע סי' תקנט ס"ד. סידור אדה"ז קודם למנצח יענד.

106. משנ"ב סי' תקנו סק"ג.

107. שו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה.

108. דמשמע שאחר ששכח בשומע תפלה אינו צריך לחזור מדינא ורק שיכול עדיין לאומרה כברכה בפני עצמה אחר ברכת "שים שלום", ולכן אם שכח לגמרי אינו צריך לחזור כלל - ראה א"ר סי' תקסו סק"ז. ברכי יוסף שם סק"ז. ולהעיר מלשון אדה"ז שם. ואכ"מ.

94. ראה להלן שם סכ"ג.

95. ראה לעיל בפנים פ"ב ס"ו.

96. ראה להלן פ"ט סכ"ז.

97. ספר המנהגים ע' 47, ודלא כהדעות לברך כשנועל את הסנדל במוציא תשעה-באב.

98. ראה שו"ע סי' תקנה ס"א. משנ"ב שם סק"א. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 282 סוה"ע 79. לוח יומי הלכה למעשה, הל' תשעה-באב תשפ"א, ע' 9.

99. ראה שו"ע אדה"ז סי' מו ס"א. סי' תריב ס"ז.

יש להיזהר להספיק להניח תפילין רש"י ור"ת ולחולצן לפני השקיעה.

נת. לפני תפילת מנחה מחזירים הפרוכת למקומה¹²⁵ וכן המפה שעל הבימה, על עמוד השליח-ציבור ועל שולחן הרב.

נט. לפני התפילה נותנים לצדקה "אגרא דתעניתא" [שווי הסעודות שנחסכו בגלל התענית]¹²⁶.

ס. לפני תפילת מנחה מתעטפים בטלית¹²⁷ ומניחים תפילין של רש"י בברכה וקוראים בהם:

• קריאת-שמע [ואין חוזרים על התיבות "ה' אלוקיכם אמת"¹²⁸],

• "שיר של יום" [ואין אומרים "בית יעקב" וכו'¹²⁹], ו"אין כאלוקינו",

• וכל השיעורים השייכים לשחרית [תהילים, חומש ותניא (ו'היום יום)¹³⁰, והלכות בית-הבכירה¹³¹. את השיעור היומי ברמב"ם משלימים במוצאי היום]¹³²

• אומרים קדיש יתום, ואחר כך מתפללים מנחה¹³³.

סא. לתפילת מנחה נשארים עם תפילין דרש"י ולאחריה מניחים תפילין דרבינו-תם¹³⁴.

סב. בתפלת מנחה קוראים בתורה בפרשת "ויחל משה" כבכל תענית ציבור, עולים שלשה קרואים, והשלישי הוא המפטיר, ומפטירים "דרשו ה' בהמצאו".

סג. יש שכתבו שעל השליח-ציבור להתחיל את החצי-הקדיש שלאחר קריאת-התורה ולפני תפילת שמונה-עשרה לאחר הכנסת ספר-התורה לארון-הקודש¹³⁵. אכן רבים נוהגים לומר הקדיש לאחר הגלילה ולהאריך בו עד הכנסת ספר-התורה לארון הקודש, ככתפלת מנחה של שבת¹³⁶.

סד. בתפלת שמונה-עשרה אומרים תפלת "נחם" בברכת "בונה ירושלים" ו"עננו" בברכת "שומע תפלה"¹³⁷.

סה. שכח לומר "נחם" ב"בונה ירושלים" - אומרה בברכת שמע קולנו אחרי עננו (וחותם "שומע תפלה")

מד. אין נושאים כפיים ואין השליח-ציבור אומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו"¹⁰⁹.

מה. קריאת התורה < מוציאים ספר-תורה וקוראים בו פרשת "כי תוליד בנים" (ואתחנן ד, כה-מ) וקוראים בו לשלשה עולים, והשלישי הוא המפטיר, ומפטירים "אסוף אסיפם" (ירמיהו ח, יג-ט, כג)¹¹⁰.

מו. בין קריאת-התורה להפטרה אומרים חצי-קדיש¹¹¹.

מז. את ההפטרה קוראים בניגון הרגיל ולא במנגינת איכה¹¹².

מח. לאחר ההפטרה אומרים "יהללו" ומחזירים את ספר-התורה לארון-הקודש¹¹³.

מט. קינות < לאחר קריאת-התורה והחזרת ספר-התורה לארון-הקודש אומרים את כל הקינות¹¹⁴.

נ. את הקינות אומרים בישיבה על הקרקע בהפסק איזה דבר או בישיבה על כסא נמוך, ולא בעמידה¹¹⁵, חוץ מהקינה "אלי ציון ועריה", בה נהוג לעמוד¹¹⁶.

נא. אין אומרים את הקינות שחברו בדורותינו אלה לזכר קדושי השואה¹¹⁷.

נב. יש להשתדל שלא לסיים את הקינות בשעה מוקדמת אלא מאריכים באמירתם עד סמוך לחצות היום¹¹⁸. ואם לא סיים את אמירת הקינות עד חצות - יכול לאומרם גם לאחר חצות¹¹⁹.

נג. לאחר הקינות אומרים "אשרי" ו"ובא לציון", אבל אין אומרים את הפסוק "ואני זאת בריתי", ולאחר מכן אומרים קדיש שלם ללא תקבל¹²⁰, ומדלגים על שיר של יום, "קוה" ו"אין כאלוקינו", ואומרים "עלינו לשבח" ולאחריו קדיש יתום, "אל תירא", משניות (המותרות לאומרם בתשעה-באב, כדלעיל סכ"ו) וקדיש דרבנן.

נד. לאחר הקינות והתפילה אומר כל אחד ואחד לעצמו את מגילת איכה¹²¹.

נה. את מגילת איכה קוראים בישיבה על כסא נמוך וכיו"ב גם אם זה אחרי חצות¹²².

נו. לאחר חצות היום ואמירת קינות ואיכה יושבים על כסא רגיל¹²³.

תפילת מנחה

נז. מתפללים תפילת מנחה בשעה מאוחרת יחסית¹²⁴, אך

109. לוח כולל חב"ד.

110. רמ"א סי' תקנט ס"ד.

111. שערי אפרים שער ח ס"צט. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת תשמ"ח, והוא דלא כמו שכתב בשו"ע אדה"ז סי' רפב ס"יב וסי"ח, שאין להפסיק בקדיש בין המפטיר להפטרה. וראה הדין בזה בהתקשרות גל' תתלו ע' 15. גל' תתמו ע' 13 ואילך. גל' תתנו ע' 16.

112. כן נהג כ"ק אדמו"ר וכן מנהג אנ"ש, דלא כמג"א סי' תקנט סק"ו.

113. לוח כולל חב"ד. וראה התקשרות גל' תתלו וגל' תתמו שם.

114. לוח כולל חב"ד.

115. ראה מנהג ישראל תורה סי' תקנט סק"ה על פי ראשונים.

116. כן נהג כ"ק אדמו"ר (הלכות ומנהגי חב"ד ע' 283 הע' 68).

117. ראה שו"ת כ"ק אדמו"ר פורים תשט"ז (תורת מנחם חט"ז ע' 134). כפר חב"ד גל' 1005.

118. רמ"א סי' תקנט ס"ג. ובמשנ"ב שם סק"ג שזהו "כדי שלא יבואו לעשות מלאכה בעת ההוא".

119. ערוך השולחן סי' תקנט סק"ד. לוח יומי הלכה למעשה ע' 10.

120. רמ"א שם ס"ד.

121. לוח כולל חב"ד, לפי מנהג כ"ק אדמו"ר הרשב"ב דלהלן בפנים.

122. שם.

123. שם.

124. ספר המנהגים ע' 48. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 285 הע' 101.

125. כף החיים סי' תקנט סק"ט. הלכות ומנהגי חב"ד שם, ושכך נהגו בבית-חיינו.

126. לוח כולל חב"ד.

127. ומי שאין לו טלית ורוצה לברך על הטלית-קטן שלו - יכול להחליף עתה הטלית-קטן (ראה לעיל בפנים סל"ה) ומברך עליה.

128. הלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 103 לפי אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' רצד.

129. הלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 104.

130. לפי מכתב כ"ק אדמו"ר אגרות קודש ח"י"ז ע' קמו, ששיעור התהילים יש לאמרו לאחר תפילת שחרית ושיעורי חומש ותניא טוב ללמדם בסמיכות ומה טוב תיכף לתפילת שחרית. בטעם אי דחית השיעורים למוצאי תשעה-באב - ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"י"ג ע' שלא.

131. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 286 ובהע' 106. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 168.

132. מורה שיעור הרמב"ם (הוגה על ידי כ"ק אדמו"ר).

133. ספר המנהגים ע' 47.

134. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 287 ובהע' 112 לפי הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה.

אך יש האומרים שמנהג חסידים היה להתפלל מנחה עם ר"ת - ראה שמירת המועדים ע' 276 בשם הרב מני מנחם מענדל וולף ש' שהעיד אודות הנהגת אביו, הרב אפרים וולף ע"ה, והרב שלמה חיים קסלמן ע"ה בזה.

135. ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות מנחה של שבת הע' 6, שכן משמע מדברי השער הכולל. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'קכז ע' 87 ואילך.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר, כפי ניתן לראות בבירור במראות-קודש מצום גדליה ועשרה בטבת תשמ"ט. וכך כתב הרב חיים שאול ברוק ש' בהתקשרות גל' אימו ע' 14, שכך נהג כ"ק אדמו"ר בשנת האבילות על הרבנית ע"ה (למעט בתענית אסתר).

136. וכך נהגו בבית-חיינו.

137. שו"ע סי' תקנט ס"א.

משהגיעו לגיל מצוות, ואף מעוברות ומניקות מחויבות להתענות בו¹⁴⁶. ולכן טוב שיכינו עצמן כראוי בימים הסמוכים לצום ע"י שירבו בשתייה ובשאר דברים המחזקים.

ז. מעוברות שחוששות שהצום יגרום להן לחולשה גדולה, או שיש סכנה להריון מכל סיבה שהיא (כגון: הריון בסיכון, צירים מוקדמים, סכרת, לחץ דם, חוסר ברזל, חום גבוה, התייבשות וכיו"ב) - עליהן להיוועץ מבעוד מועד עם רב מורה-הוראה באם וכיצד הן יכולות לצום.

ח. מניקה החוששת שבמידה ולא תשתה לא תהיה לה כמות מספקת של חלב - יש לה להכין תחליפי חלב או לשאוב כמות מספקת של חלב לפני הצום, ובמידה שחוששת שהכמות לא תספיק או כשהתינוק יונק רק ממנה - עליה להיוועץ ברב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ט. יולדת בתוך שלושים יום מהלידה - אינה צריכה לצום¹⁴⁷. יולדת המרגישה חולשה גם לאחר שלושים יום - תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

י. חולה שהוא חלוש וחש בגופו, אף שאין בו סכנה - אינו צריך לצום¹⁴⁸.

יא. קורונה < חולה קורונה - פטור מהצום, ככל חולה, ובמקום ספק לגבי חומרת מחלתו ומצבו, וכן מחלימים מקורונה - יש להתייעץ עם הרופא האישי שלהם באם הם יכולים לצום.

יב. בכל אלו מקילים יותר כאשר הוא תשעה-באב נדחה, אולם אין להקל בדבר אלא לאחר שאלת רב מורה הוראה.

יג. קטנים מתחת לגיל מצוות פטורים מן התענית ואין להניחם להתענות כל היום¹⁴⁹, אלא שנוהגים לחנך הקטנים מגיל 9 להתענות מספר שעות בלבד לפי כוחם ובריאותם¹⁵⁰, ומכל מקום, גם הקטנים ביותר לא יאכלו מעדנים ומותרות אלא מאכלים פשוטים הנצרכים לחיזוק גופם בלבד¹⁵¹.

יד. כל הפטורים מן התענית - אינם צריכים לצום כלל, ויכולים לאכול כרגיל, ואין צריכים לאכול בשיעורים כביום-הכיפורים¹⁵².

טו. הפטורים מן התענית לא הותרה להם אכילת מעדנים ומותרות, כדי שישתתפו באבילות וצער החורבן עם

כרגיל¹³⁸, ואם שכח - אומרה קודם "ותחזינה עינינו" ואינו חותם בברכה אלא ממשיך "ותחזינה" וכו'¹³⁹.

אם נזכר לאחר מכן - יאמרנה לפני "ועל כולם" (בלי החתימה), נזכר לאחר מכן - יאמרנה ב"אלוקי נצור" קודם "יהיו לרצון" ללא חתימת הברכה, ואם נזכר לאחר שאמר "יהיו לרצון" - אינו חוזר¹⁴⁰.

סו. כהנים הנושאים כפיהם במנחה נוטלים ידיהם כרגיל - עד הזרוע¹⁴¹.

סז. לאחר חזרת הש"ץ אומרים קדיש שלם, "עלינו לשבח", קדיש יתום, "אל תירא", האבל אומר משניות (ממסכת מקוואות, כרגיל) ולאחריהם קדיש דרבנן¹⁴².

סח. לאחר תפילת מנחה מניחים תפילין דר"ת (כנ"ל ס"א).

ראה להלן פ"י סדר מוצאי תשעה-באב.

ט.

דיני התענית

העיניים והאבלות

א. תשעה-באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה וסיכה, בנעילת הסנדל ובתשמיש המיטה¹⁴³.

ב. מלבד העיניים הנ"ל, נהוגים בו גם מנהגי אבלות, כשיבה על הקרקע, איסור שאילת שלום, איסור עשיית מלאכה ולימוד תורה רק בענייני האבלות והחורבן, וכפי שיפורטו דיניהם להלן.

ג. בליובאוויטש היו משחקים עם "בערעלאך" (פירות-בר קוצניים) בתשעה-באב ולא היה זה שלא ברצון חכמים¹⁴⁴.

זמן התענית

ד. זמן התענית מתחיל בשקיעת-החמה של יום ח' באב ונמשך עד צאת-הכוכבים של יום ט' באב¹⁴⁵. וכשתשעה באב חל בשבת יש כמה חילוקי דינים בתחילת העיניים והאבלות - ראה לעיל פ"ח ס"ב ואילך.

החייבים והפטורים מן התענית

ה. צום תשעה-באב אף שהוא מדברי סופרים, אך הוא מהצומות החמורים, ולכן דינו חמור יותר משאר תענית ציבור, אם כי כאשר תשעה-באב חל בשבת והצום נדחה ליום ראשון, יש מקום להקל בו יותר, ולמעשה בכל שאלה וספק יש לשאול רב מורה הוראה כיצד לנהוג בפועל.

ו. הכל חייבים להתענות בתענית זו, בין איש בן אשה,

146. משנ"ב שם סק"א.

147. שו"ע שם ס"ו.

ואף שברמ"א כתב שמ"מ נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער - כבר כתבו האחרונים שהיולדות בימינו חלושות הן ביותר ואין להם להתמיר בזה (ראה ערוך השולחן שם סק"ח. פסקי תשובות שם אות ח ובהע' 44. וש"ג).

148. שו"ע שם.

149. ראה משנ"ב ס"י תקנ סק"ה בשם מג"א.

150. פמ"ג ס"י תרטו משב"ז סק"א. דעת תורה ס"י תקנ סוסק"א. פסקי תשובות ס"י תקנד אות י ובהערות שם.

151. משנ"ב שם.

152. ראה בהרחבה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278 הע' 58. וש"ג.

וראה שו"ת צמח צדק חאר"ח (מהדורת תשנ"ד) ס"י קה-קי [ובמהדורת תשע"ח: ס"י צב-צג]. שהורה בזמן מגיפה ל"ע, לבריאים הרוצים להחמיר על עצמם לאכול פחות מכשיעור, כמו ביום-הכיפורים, אבל בחולה נראה מדבריו שלא יצום כלל.

138. ט"ז ס"י תקנו סק"א.

139. משנ"ב שם סק"ב.

140. ראה מג"א ס"י תקנו סק"א. נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"א, פפה"ה ס"ח.

141. לפי לקוטי שיחות ח"ט ע' 386 גבי יום-הכיפורים.

142. אגרות קודש ח"א ע' שו.

143. שו"ע ס"י תקנד ס"א.

144. שיחת כ"ק אדמו"ר כ"ף מנחם-אב תשי"א (תורת מנחם ח"ג ע' 262), ובספר המנהגים ע' 48 מביא סיפור שסיפר כ"ק אדמו"ר הרי"צ על חסידי האדמו"ר מרוזין, שהיו עושים מעשה שובבות בתשעה-באב.

145. שו"ע ס"י תקנ"ג ס"ב. משנ"ב ס"י תקנד סק"א.

**בתפלת מנחה קוראים
בתורה בפרשת "ויהל
משה" כבכל תענית
ציבור, עולים שלשה
קרואים, והשלישי הוא
המפטיר, ומפטירים
"דרשו ה' בהמצאו"**

ולא יותר¹⁶¹, וכשניתן להסתפק ברחיצה בצונן אין לרחוץ בחמין¹⁶².

כ. אין שוטפים את הפה¹⁶³.

כא. בכל פעם שנוטלים ידיים במשך היום יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (מקום חיבור האצבעות לכף היד) ולא את כל היד¹⁶⁴. ואין ליטול ידיים אלא במקרה שיש חובה בדבר, וכדלהלן.

כב. בבוקר בקומו משנתו נוטל ידיים עד קשרי אצבעותיו (מקום חיבור האצבעות לכף היד), "ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר רוח רעה מעל הידיים"¹⁶⁵.

כג. לאחר שמנגב את ידיו במגבת, יכול להעביר את המגבת הלחה או את ידיו הלחות (אך לא בעודן רטובות) על העיניים, כדי להעביר מהם חבלי שינה¹⁶⁶. אכן, אם יש בעין לכלוך ממשי - ניתן להעבירו עם מים כדרכו בחול¹⁶⁷.

כד. המטיל מים ולא נגע במקומות המכוסים, הנה בליל

הציבור, אלא יאכלו מאכלים פשוטים וכפי הנצרך להם לחיזוק גופם¹⁵³, וכן מחויבים הם בשאר העינויים¹⁵⁴.

טז. מי שאינו מתענה, אם אכל פת - נוטל ידיו כרגיל¹⁵⁵ וכן יאמר "נחם"¹⁵⁶ בברכת-המזון לפני "ובנה ירושלים", וחותם בברכה "מנחם ציון ובונה ירושלים"¹⁵⁷. ואם שכח ולא אמר "נחם" - יצא ואינו חוזר¹⁵⁸.

יז. חולה או כל מי שצריך ליטול תרופה בצום - מותר לו לבלוע כדור כאשר הדבר נצרך, ואם צריך לקחתו עם מעט מים, יש לפורר את הכדור בתוך המים ולבלועו כדי שהמים יהיו מרים, ובשעת הדחק אפשר להתיר להניח את הכדור בתוך פיו ולבלוע מעט מאד מים לצורך זה, ומכל מקום הדרך הנכונה לקחת את הכדור עם מים מרים (בעירוב סודה לשתייה או תמצית תה מרה וכיו"ב)¹⁵⁹.

רחיצה וסיכה

יח. כל רחיצה של תענוג אסורה, בין בחמין ובין בצונן, ואפילו אצבע קטנה אסור לרחוץ¹⁶⁰.

יט. רחיצה שאינה לתענוג, אלא להסרת לכלוך - מותרת, רק שיזהר לרחוץ באופן נקודתי את המקום שהתלכלך

161. שו"ע שם ס"ט.

162. ראה פמ"ג א"א שם סק"א. כף החיים שם סקמ"ו (לחומר א"כ"פ, ובמשנ"ב שם סק"ט לא הביא דבי הפמ"ג בזה).

163. ראה בהמצוין לעיל פ"ב ס"ו.

164. שו"ע שם ס"י.

165. שו"ע אדה"ז סי' תריג ס"ב (לענין יום-הכיפורים, וראה רמ"א סי' תקנד ס"ט שדין רחיצה בתשעה-באב שווה ליום-הכיפורים). וראה בהרחבה אגרות קודש ח"ג ע' קמו ואילך. יצוין, שלפי מנהגנו בכל בוקר ליטול ידיים בשנית לפני ברכות-השחר ועליה מברכים ברכת "על נטילת ידיים" - פשוט שנטילה זו מוגדרת כנטילה של חובה (אחרת לא היו מברכים עליה), ואין צורך להתפנות או לגעת במקומות המכוסים וכיו"ב לפנייה כדי להתחייב בנטילה.

166. שו"ע סי' תקנד סי"א. שו"ע אדה"ז שם.

167. שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

153. ראה שו"ע שם ס"ה.

154. הפטורים משאר העינויים יתבארו כל אחד במקומו.

155. ראה להלן בפנים סכ"ה.

156. נדפס בסידור בתפילת מנחה בברכת "בונה ירושלים".

157. רמ"א סי' תקנו ס"א ובמשנ"ב שם סק"ה. לקו"ש ח"ג ע' 1003. וראה בהרחבה לוח יומי הלכה למעשה (כד"צ קראון הייטס) תשעה-באב תשפ"א הע' 67.

158. שיש אומרים שאין צריך לאומרו כלל בברכת-המזון - ראה בהמצוין בהערה הקודמת.

159. שכן אינו בגדר אכילה, מפני שאין לו הנאה בזה והוא פחות מכשעור, ובתשעה באב יש להקל בזה (וכ"ש בשאר תעניות) - ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' צא. שו"ת רבבות

אפרים ח"ז סי' קסט. שו"ת אבני ישפה ח"ו סי' פט אות ה.

160. שו"ע סי' תקנד ס"ז.

בכל פעם שנוטלים ידיים במשך היום יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (מקום היבור האצבעות לכף היד) ולא את כל היד. ואין ליטול ידים אלא במקרה שיש חובה בדבר

סס"א) וצריכה לשטוף את המאכלים וכן אם רוחצת תינוק שהתלכלך וממילא נשטפים ידיה - הדבר מותר¹⁷⁵.

ל. סיכה של תענוג אסורה, ולכן אין לשים מיני בשמים ומשחות שמטרתם לתענוג בלבד, אבל לצורך העברת הזוהמא וכן לצורך רפואי וכיו"ב - מותר¹⁷⁶.
לא. כלה, כל שלא עברו עדיין שלשים יום מנישואיה, מותרת הן ברחיצת הפנים¹⁷⁷ והן בסיכה¹⁷⁸.

נעילת הסנדל

לב. אסור לנעול נעלי עור בתשעה-באב, ואפילו אם רק מחופים בעור, או שרק הסוליה מעור - אסור, ואיסור זה נקרא בשם "נעילת הסנדל"¹⁷⁹.

לג. נועלים נעלי בד, גומי וכל סנדל שאינו של עור, גם אם הם נוחים, ואין להחמיר בזה¹⁸⁰.

לד. יולדת עד שלושים יום אחר הלידה, וכן חולה שהצינה קשה לו או מי שיש לו מכה ברגליו - מותרים בנעילת הסנדל. אך בזמננו, שמצויות נעליים סגורות ונוחות שאינם של עור, כתבו הפוסקים שאין להקל בזה¹⁸¹. אבל אם אין לו נעליים אחרות שאינם של עור ונזקק דוקא להם - יכול לסמוך על עיקר הדין ולנעול נעלי עור, אך כשיגיע לביתו או לבית-הכנסת יחלצם¹⁸².

תשעה-באב לאחר תפלת ערבית, מאחר שאינו צריך עוד להתפלל - יש לו לגעת באחד מהמקומות המכוסים בכדי שיתחייב בנטיילה, ואז יטול ידי¹⁶⁸ עד קשרי אצבעותיו וכך יוכל לברך ברכת "אשר יצר" בידיים נקיות וטהורות.

אבל ביום - יכול ליטול ידיו עד קשרי האצבעות גם בלי לגעת במקומות המכוסים, מאחר שצריך הוא עוד להתפלל אחר כך¹⁶⁹.

כה. מי שהותר לו לאכול לחם - נוטל ידיו כרגיל, עד פרק הזרוע¹⁷⁰, וכן נוטל מים אחרונים¹⁷¹.

כו. אין טובלים במקוה מכל סיבה שהיא¹⁷².
כז. חולה, אע"פ שאין בו סכנה, אם נצרך לכך וכן כל מי שנצרך לרחיצה לצורך רפואי - רוחץ כדרכו, ובלבד שלא יתכוון ליהנות¹⁷³.

כח. מותר לאשה לעשות את ההכנות הנדרשות להפסק-טהרה, אך יש לה לנקות במעט מים כפי הנדרש בלבד¹⁷⁴.

כט. אשה המבשלת בתשעה-באב (לאחר חצות, כדלהלן

175. משנ"ב סי' תקנד סק"ט.
176. שו"ע סי' תקנד סט"ו, ובשונה מיום-הכיפורים, שאף סיכה שאינה לתענוג אסורה (ראה שו"ע אדה"ז סי' תריד ס"א) - ראה ביה"ל שם ד"ה סיכה.
177. משנ"ב סי' תקנד סק"ט. שו"ע אדה"ז סי' תריג ס"ח.
178. משנ"ב שם. [ובשעה"צ שם סקל"ח לומד זאת בכ"ש מדין יום-הכיפורים, הגם שבסי' תריג סק"ו גבי יוה"כ"פ כתב שבוה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנהגין בזה היתר. וראה לוח יומי הלכה למעשה (בד"צ קראון הייטס) ע' 6 הע' 77].
179. שו"ע סי' תקנד סט"ו. וראה אגרות קודש ח"ד ע' ת.
180. שו"ע שם. ספר המנהגים ע' 46 ("ודלא כהמחמירים בזה").
181. מטה אפרים סי' תריד סק"ג. וראה גם שדי חמד, מע' יוה"כ"פ, סי' ג אות טו. נעטי גבריאלי, הל' יום-הכיפורים, פמ"ז סי"א ובהע' כג.
182. שו"ע אדה"ז סי' תריד ס"ו ואילך.

168. ויכול ליטול שלש פעמים, כמנהגו בכל השנה - ראה מטה אפרים סי' תריג סק"ה ובאלף למטה שם סק"ו.
169. "שמצוה להתפלל בידיים טהורות ברחיצה, שנאמר [עמוס ד, יב] 'הכון לקראת אלוהיך ישראל'" - שו"ע אדה"ז סי' תריג ס"ד-ה.
170. כף החיים סי' תקנד סקנ"ג. וראה פסקי תשובות סי' תקנד הע' 50. וש"נ.
171. שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שפד. פסקי תשובות שם הע' 51.
172. שו"ע סי' תקנד ס"ח. שו"ע אדה"ז שם סי"ט-כ.
173. שו"ע אדה"ז שם סי"ז.
174. שו"ע אדה"ז שם סכ"א. משנ"ב שם סק"ט ובשעה"צ שם סקל"ה. וראה לעיל בפנים סי"ט.

לה. קטן מגיל שהגיע לחינוך - יש לחנכו באיסור נעילת הסנדל, ואם לבש נעליים אלו מעצמו - יש למחות בו. וגם קטן שלא הגיע לחינוך, ראוי לחנכו בזה, בפרט שבזמננו מצויות נעליים נוחות שאינם של עור¹⁸³.

בין איש לאשתו

לו. בעל ואשתו אסורים בתשהמ"ט ובהרחקות הנוהגות בימי פרישה, ויש להחמיר אף בנגיעה¹⁸⁴. ויש שאסרו בכל ההרחקות בין בלילה ובין ביום¹⁸⁵. ולענין קוואטער נהגו להקל¹⁸⁶.

לוז. ליל טבילה שחל בתשעה-באב (גם כשחל בליל ת"ב וגם כשחל במוצאי ת"ב), תעשה ההכנות והחפיפה בערב תשעה-באב ותיזהר מחציצה ולמוצאי תשעה-באב תחפוץ מעט קודם הטבילה¹⁸⁷.

לימוד תורה¹⁸⁸

לח. אף ש"אסור לקרות בתורה בתשעה-באב, משום שנאמר¹⁸⁹ 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב'¹⁹⁰, אך למרות זאת גם בתשעה-באב חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע, אלא שהלימוד הוא בחלקי התורה המתאימים ליום זה - בענייני אבלות והחורבן¹⁹¹.

לט. בשנת תש"ל הורה כ"ק אדמו"ר לערוך משמרות ללימוד במשך כל היממה בתשעה-באב, והמליץ ללמוד ברשימת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על מגילת איכה¹⁹².

מ. יש הלומדים (אף שמעטים הם ביותר, ולא נתפרסם כלל כלל) ביום י"ז תמוז וביום תשעה-באב, בפסוקים בספרי הנביאים המדברים בפרשת היום על דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי", ואפילו אם חלו בשבת¹⁹³.

מא. כ"ק אדמו"ר הרשב"ב היה לומד בכל שנה ושנה בתשעה-באב את מדרש איכה רבה וסוגיית 'רבי יוחנן בפרק הניזקין (גיטין נה, ב ואילך)¹⁹⁴.

מב. במשך המעט לעת תשעה-באב עורכים 'סיום' על מסכת מועד-קטן¹⁹⁵.

מג. בתשעה-באב תשמ"א אמר כ"ק אדמו"ר שעדיף לערוך סיום פעמיים, הן לפני חצות והן אחרי חצות¹⁹⁶.

מד. לימוד חסידות מותר בתשעה-באב¹⁹⁷, אולם מהנכון ללמוד חסידות בענייני דיומא¹⁹⁸.

מה. אין אומרים תהילים בתשעה-באב (מלבד השיעור היומי, קודם תפלת מנחה)¹⁹⁹.

שאלת שלום

מו. אסור ליתן שלום בתשעה-באב, והוא הדין לומר "בוקר טוב" או "ערב טוב" וכיו"ב²⁰⁰.

מז. אלו שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבין להם בשפה רפה ובכבוד ראש ומודיעים להם שהיום אסור ליתן שלום²⁰¹.

שירה

מח. אין לשיר בתשעה-באב אפילו בפה בלבד, ואין צריך לומר שלא לשמוע מוזיקה מכל סוג שהוא²⁰².

ישיבה על הארץ

מט. בליל תשעה-באב וביומו יושבים על הקרקע (בהפסק משהו²⁰³) - עד חצות היום²⁰⁴.

ירושלים	תל אביב	חיפה	באר שבע
12.44	12.46	12.45	12.46

נ. כמו כן, ניתן לשבת על כסא נמוך²⁰⁵, ולא דקדקו שיהיה בדוקא פחות משלשה טפחים, אלא העיקר שיהיה נמוך באופן ניכר מהרגיל²⁰⁶.

נא. הנוסע ברכב או באוטובוס וכיו"ב מותר לו לישב כדרכו²⁰⁷.

נב. מי שהוא זקן או חלוש, וכן מעוברת ויולדת, שקשה להם לישב על כסא נמוך - יכולים לשבת על כסא רגיל²⁰⁸.

נג. נכון לחנך גם את הקטנים לשבת על כסא נמוך²⁰⁹.

השיחות תש"נ ח"ב ע' 579 ו' 189. ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 708 וע' 733. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 280 הע' 70.

להעיר, שלכאורה הוא הדין למסכת שמחות, אך כ"ק אדמו"ר מעולם לא הזכירו בשיחותיו הק' בתור אפסרות לסיים בתשעה-באב או ערב תשעה-באב, כנראה משום שסיום מסכת לתחילה הוא על מסכת בנגמרא (כמובא לעיל פ"ו ספ"ו).

196. שיחות קודש תשמ"א ח"ד ע' 333.

197. ראה תורת מנחם - רשימת הימון ע' קנה שכ"ק אדמו"ר הרשב"ב למד חסידות בתשעה-באב, וכנראה (זה היה) למיגרס בעלמא. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 281 הע' 73 הביא במקור את המובא בספר המנהגים ע' 77 בשם הרה"צ הרה"ח ר' הלל מפאריש ז"ל שאבל בימי השבעה מותר ללמוד פנימית התורה.

198. לפי הוראת כ"ק אדמו"ר בשנת תש"ל, כמובא לעיל בפנים סל"ט.

199. ראה תורת מנחם - מנחם ציון ח"א ע' 312 ובהערות שם.

200. שו"ע סי' תקנ"ב ס"ב. משנ"ב שם סקמ"א.

201. שו"ע שם.

202. כך נהוג להחמיר בתשעה-באב עצמו עכ"פ כהפוסקים האוסרים שירה בפה בכל ימי בין-המצרים. וכן נהגו בבית-חיינו בכניסת כ"ק אדמו"ר לתפילות בזמן שהיו שרים לא עשו כן בתשעה-באב.

203. ראה שו"ע סי' תקנ"ב סק"ג. אבל ראה כף החיים סי' תקנ"ב סקל"ט. פסקי תשובות סי' תקנ"ב אות ו' ובהע' 35. וש"נ.

204. שו"ע סי' תקנ"ב ס"ג. משנ"ב שם סקמ"א.

205. משנ"ב שם (לענין דיעברד). ולמעשה פשט המנהג להקל בישיבה על כסא נמוך - ראה המצוין בפסקי תשובות שם ובהע' 39.

206. ראה הליכות שלמה פט"ו אות ו' בשם הגרשו"ו אויערבוך ע"ה. פסקי תשובות שם הע' 40.

207. נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"ב, פס"ח ס"ט.

אכן יצוין, כי עד שנת תשל"ח לא היה נוסע כ"ק אדמו"ר ברכב בתשעה-באב, אך לאחר המאורע דשמיני-עצרת תשל"ח הציגו שיסע כ"ק אדמו"ר ברכב ויניחו קרש על-גבי המשוב וכ"ק הסכים לזה - ראה לדוגמא: יומן תשמ"א ע' 163. יומן תשמ"ח (תשורה רפפורט, י"א טבת תשע"ט, ע' 175).

208. ראה שו"ע שבט הלוי ח"י סי' פג. פסקי תשובות סי' תקנ"ב אות א.

209. נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"ב, פס"ח ס"א.

183. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' תרט"ז ס"ב-ד. מטה אפרים סי' תרט"ז סק"ז - לענין יום-הכיפורים. וכ"כ המג"א סי' תקנ"א סקל"ח לענין תשעה-באב.

184. ראה שו"ע סי' תקנ"ד ס"ח. דרכי משה שם סק"ז. מג"א שם סק"ט. שו"ע אדה"ז אור"ח סי' מ ס"ח. יו"ד סי' קפ"ד קו"א סק"ב. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים דאנ"ש כפר חב"ד י"א ניסן תשע"ה. ואכהמ"ל. וכן דעת כו"כ מרבני חב"ד.

185. במשנ"ב סי' תקנ"ד סקל"ו ובשעה"צ שם נראה שסובר לחלק בין הלילה ליום, שבליילה יש לשמור את כל ההרחקות וביום יש להקל. אבל ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 291 הע' 61.

חוסן ישועות הל' טהרה המצויות פ"ב סל"ז ובהע' 37. מדרין לטהרת המשפחה לפי שיטת חב"ד פ"ו ס"ד. לוח יומי הלכה למעשה (כד"צ קראון הייטס). הל' תשעה באב תשפ"א, ע' 7.

186. ראה נטעי גבריאל, הל' בין המצרים ח"ב, פפ"א סי"ז והע' כ. הלכות ומנהגי חב"ד שם. חוסן ישועות שם.

187. משנ"ב סי' תקנ"ד סק"ח.

188. ראה גם לעיל בפנים פ"ז סי"ב ואילך אודות קביעות זו שתשעה-באב שחל בשבת. הבא

הלחן הוא אודות משך המעט-לעת תשעה-באב עצמו.

189. תהלים כ"ט ט.

190. שו"ע אור"ח ריש סי' תקנ"ד.

וראה משנ"ב סק"ה שאין ללמוד אף בהרהור, ואף הרהור לאו כדבור דמי - שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה. וכ"כ בלוח יומי הלכה למעשה (כד"צ קראון הייטס) ע' 7.

191. שיחת כ"ק אדמו"ר י"ז תמוז ושו"פ פנחס תש"נ (ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 574, ובהרחבה יותר בר"ד משיחה זו). וראה גם שיחת ש"פ דברים תשל"ד (שיחות קודש תשל"ד ח"ב ע' 340 ואילך).

192. ראה לקוטי שיחות ח"ט ע' 250.

193. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ פנחס תשמ"ח (ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 547 הע' 63).

פסקי פרשת היום הם: מלכים ב כה, א-כא. ירמיהו לט, ב-י. נב, יב-כו. דברי הימים ב לו, ז-כ.

194. ספר המנהגים ע' 48.

195. לקו"ש חכ"ד ע' 336. חכ"ח ע' 287. ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 564 הע' 117. ספר

נוהגים שלא לבשל ולהכין את צרכי הסעודה למוצאי הצום וכן שלא להדיח כלים עד לאחר חצות היום, ולצורך סעודת מצוה מותר גם קודם חצות

איסור עשיית מלאכה

נד. המנהג < נהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה-באב, כדי שלא יסיחו דעתם מן האבלות²¹⁰, וכל העושה מלאכה בו אינו רואה סימן ברכה מאותה המלאכה²¹¹.

נה. זמן איסור המלאכה < המנהג שלא לעשות מלאכה הוא לביל תשעה-באב וביומו - עד חצות היום²¹².

נו. המלאכות האסורות והמותרות < מאחר שאיסור המלאכה הוא מצד מנהג ואינו מעיקר הדין, ומטרתו היא בעיקר כדי שלא להסיח דעת מהאבלות, לכן נאסרו בו רק מלאכות מסוימות ומלאכות רבות הותרו בו, כדלהלן.

נז. כל מלאכה המותרת בחול-המועד מותרת גם בו, כגון מלאכת דבר האבד, מלאכה שאינה מלאכת אומן ויש בה צורך היום, מלאכת מצוה לצורך היום, מלאכה לצורך הרבים וכיו"ב²¹³.

נח. מטעם זה הותרו לעשות מלאכות גמורות אם ייגרם לו הפסד במניעתן, וכן במי שאין לו מה לאכול מותר לו לעשות מלאכה עבור אחרים בשכר²¹⁴.

נט. כן הותרו כל מלאכה שאינה דורשת התעסקות ממושכת ותשומת לב, שלא יימשך בה ויסיח דעתו מהאבלות²¹⁵.

ס. מלאכת חול שיש בה שיהוי וטירחא אסורה בתשעה-

באב, כגון מלאכות בנין, זריעה ונטיעה, אריגה ותפירה ותקוני בגדים וכיו"ב.

סא. נוהגים שלא לבשל ולהכין את צרכי הסעודה למוצאי הצום וכן שלא להדיח כלים עד לאחר חצות היום, ולצורך סעודת מצוה מותר גם קודם חצות²¹⁶.

סב. כל המלאכות האסורות מותר לעשותם על-ידי נכרי²¹⁷, מלבד במלאכות בניין שהחמירו שלא לעשותם גם ע"י נכרי²¹⁸, אא"כ זה נעשה בקבלנות²¹⁹.

סג. אין לעסוק במסחר ולפתוח את החנות²²⁰, פרט לחנויות לממכר מזון²²¹.

י. סיום הצום²²²

	ירושלים	תל אביב	חיפה	באר שבע
צאת הצום	19.57	20.00	20.00	19.58

נטילת ידיים ורחיצת פניו ופיו

א. לאחר תפילת ערבית, נוטלים ידיים עד פרק הזרוע

210. שו"ע סי' תקנד סכ"ב. משנ"ב שם סקמ"ג.
 211. והיינו שאין רואה ברכה במעות שמרויח מאותה המלאכה - שו"ע שם סכ"ד ומשנ"ב שם סק"ג.
 212. רמ"א שם סכ"ב.
 בקיצושו"ע סי' קכד סט"ו כתב, שמ"מ ירא שמים ימנע מלעשות מלאכה כל היום, גם לאחר חצות. וכ"כ בלוח יומי הלכה למעשה שם. אבל להעיר משיחת כ"ק אדמור"ר כ"ף מנחם-אב תשי"א (תורת מנחם ח"ג ע' 262).
 213. לפי שו"ע סי' תקנד סכ"ג.
 214. שם, וכדין מלאכת חול-המועד.
 215. רמ"א שם סכ"ב. משנ"ב שם סקמ"ג.
 216. שו"ע סי' תקנט ס"י. משנ"ב שם סק"מ.
 217. שו"ע שם.
 218. משנ"ב שם סקמ"ו.
 219. משנ"ב סי' תקנא סקי"ב.
 220. שו"ע שם.
 221. כף החיים שם סק"ו.
 222. דינים אלו מתאימים רק לקביעות שנה זו.

ח. נשים שמתענות וקשה להם להמתין לבעליהן עבור הבדלה - יבדילו בעצמן (על יין או חמר מדינה)²³².

דיני אבלות במוצאי הצום

ט. במוצאי הצום, נוהגים שאין אוכלים בשר ואין שותים יין עד הבוקר בלבד (ולא עד חצות היום, כבכל שנה)²³³(²³⁴). אולם שאר מנהגי האבלות, ככיבוס, תספורת, ריקודים ומחולות ושמיעת כלי זמר וברכת "שהחינו" - מותרים מיד עם סיום הצום²³⁵, דלא כבכל השנים²³⁶.

י. טוב להימנע מתשהמ"ט במוצאי תשעה-באב, אם לא מדובר בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך²³⁷.

ימים שאחרי תשעה-באב

יא. כ"ק אדמו"ר כתב שיתכן שההוספה בלימוד התורה בלילה (האמורה לענין חמשה-עשר באב) מתחילה כבר מתשעה-באב²³⁸.

יב. יש להמשיך בעריכת סיומי מסכת גם אחרי תשעה-באב ועד לחמשה-עשר באב²³⁹, ונכון לעורכם מתוך סעודה והתועדות²⁴⁰.

ג' פעמים לסירוגין, אבל אין מברכים "על נטילת ידיים"²²³.

ב. באם אפשר, לפני הבדלה וקידוש-לבנה ירחץ את פניו ואת פיו, ויחליף את הנעליים לנעליים הרגילות (ואין מברכים "שעשה לי כל צרכי"²²⁴), ובלבד שלא יפסיד המנין לקידוש-לבנה²²⁵.

סדר ההבדלה

ג. צריך להבדיל על הכוס ומתחיל "הנה א-ל ישועתי" וגו', כפי נוסח ההבדלה למוצאי-שבת שבסידור²²⁶, אך אינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים²²⁷.

ד. המבדיל שותה את יין ההבדלה בעצמו ואינו צריך ליתנו לקטן²²⁸.

ה. לאחר הבדלה, עורכים קידוש-לבנה בחגירת אבנט ומתוך הסידור²²⁹.

ו. לאחר קידוש-לבנה יכולים לשיר ולרקוד כרגיל.

ז. מי שכבר הבדיל בבית-הכנסת אינו יכול להבדיל שוב עבור בני-ביתו²³⁰, ואם רוצה להבדיל אחר כך בביתו כיוון שלא לצאת בהבדלה שבבית-הכנסת²³¹.

223. ספר המנהגים ע' 47.

224. ראה לעיל בפנים פ"ח ס"ד.

225. לוח כולל חב"ד.

226. וכפי מנהגנו במוצאי יום-הכיפורים - ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רמז, שאין זה שייך למוצאי שבת דוקא. דלא כמטה אפרים סי' תקפא קצה המטה סקפ"א ובלוח כולל חב"ד. וכן נהגו בבית-חינו. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 202.

227. שו"ע סי' תקנו ס"א.

228. משנ"ב שם סוסק"ג.

229. ספר המנהגים ע' 59 (לענין מוצאי יוה"כ פ, וה"ה בנדו"ד).

בדיעבד, יכול להבדיל גם לאחר קידוש-לבנה, וכך יעשה במקום שאין מבדילים בבית-הכנסת או שרוצה להבדיל לבני ביתו (כדלהלן בפנים ס"ז), ומאידיך לא יהיה לו אחר-כך מנין לקידוש לבנה.

230. שו"ע אדה"ז סי' רצט סוסי"ט.

231. שו"ע אדה"ז סי' רצו סי"ז.

232. ראה שו"ע אדה"ז שם סי"ט.

233. ראה שו"ע סי' תקנח ס"א.

234. רמ"א שם ובמג"א שם סק"ד. וראה גם פסקי תשובות שם אות ג.

235. משנ"ב שם סק"ד. לוח כולל חב"ד. פסקי תשובות שם. נטעי גבריאל שם סופצ"ו.

236. ראה שו"ע שם.

237. משנ"ב סי' תקנח סק"ב. וראה כף החיים שם סק"ז, שאף לפי דעת הרופאים אין לשמש במוצאי תשעה-באב מחמת חלישות התענית, ורק בליל טבילה, שהוא מצוה, או אמרינן ששומר פתאים ה' ולפ"ז אין לחלק בזה בתשעה-באב נדחה.

238. סברא ודעה זו כתבה כ"ק אדמו"ר בריבוי מקומות - ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 206. ח"ט ע' 447. חכ"ד ע' 273. ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 579. ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 614.

239. כדלעיל בפנים פ"ו ס"פ.

240. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ דברים תנש"א (ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 733).

- שיפוצים בבית?
- קניית בגד לתינוק?
- מעבר דירה בימים אלו?

יש לכם שאלות בהלכות שלושת השבועות?

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיג למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו עכשיו בחנות האפליקציות: מוקד הלכה חב"ד

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם במגוון דרכי התקשרות:

מקצוע תורני פרנסה ברווח

קורס הדרכת חתנים

קורס בדיקה ושחיטה

קורס סופר סת"ם

קורס טוען רבני

תעודות יוקרתיות
על ידי רבני מכון הבינני ובית דין רבני חב"ד

קורסים ממוקדים ערב אחד בשבוע בלבד!

לימודים בכיתות הפרונטליות של הבינני ברחבי הארץ **אפשרות להשתתפות בזום**

מיטב המרצים המומחים בתחומם מהארץ ומהעולם